

INHOUD

I

- 1 'De waarheid is, wat ik er van maak' 9
- 2 'Met genoeg en liet ik ze allemaal sterven' 12
  - 3 'Geen woord' 16
  - 4 'Mooi uitzicht' 20

II

- 1 'Men moet zèlf wat zijn' 27
- 2 'Enorm geschal, ovaties' 31
  - 3 'Ben ik zoet? O!' 34
  - 4 'Niet tobben' 38
- 5 'Zijn geslachtsloze schrijfsels' 43

III

- 1 'Een inleidende bezigheid' 51
- 2 'Bomans op zoek naar Bomans' 56
- 3 'En telkens weer "heerlijk, heerlijk" mompelend' 61
  - 4 'Een woonstede der muze' 67
  - 5 'Es ergo sum' 78

IV

- 1 'Een trek van lichte verveling' 89
2 'Hooggeleerde Bomans' 93
3 'Een goedkope manier van tekstproductie' 100

V

- 1 'God is lief geworden' III
2 'Al die veranderingen van tegenwoordig' 115
3 'Maar de werkelijke schrijvers
waren niet katholiek' 117
4 'Geweldig is dit' 124

VI

- 1 'Een stukkie van meneer Bomans' 131
2 'Een heerlijk gevoel van bevrijding' 138

VII

- 1 'En wàt voor humor...' 145
2 'Ik hoor hier helemaal niet' 150
3 'Het is nieuwe maan, Bomans spookt' 153
4 'Hy is een Nationale Godheyt' 156
5 'De spaanders van de plank' 162

- Nadien: Bomans' tweede leven 169
Personenregister 187

‘De waarheid is, wat ik er van maak’

De vader van de vader van Godfried Bomans heette Jan Michiel Bomans. Hij staat te boek als een man met een ‘oeverloze dadendrang’.

In 1883 was hij de oprichter van het *Haarlems Dagblad*, onder de kop waarvan de vermelding ‘Drukkers-Uitgevers Bomans & Co’ kwam te staan. Hij was directeur van een kaasmakerij en hij was directeur van een steenbakkerij. Op zijn initiatief ontstond een autobuslijn tussen Rijswijk en Den Haag.

Bekend is voorts dat hij verzot was op verhuizen: in de loop van zijn levensdagen deed hij dit drieëntwintig keer. ‘Vanmiddag komt de verhuiswagen voor’, zei hij. Waarheen zou worden verhuisd bleef voor zijn gezin een verrassing tot het nieuwe adres was bereikt, zijn echtgenote ging er niet meer toe over de gordijnen te verlengen of verkorten, en het verhaal gaat, dat grootvader Bomans soms, als de verhuisrommel juist aan kant was, opmerkte: ‘Ik heb de indruk dat ik hier al eens eerder heb gewoond.’

Waar of niet waar, of gedeeltelijk waar?

In ieder geval is in historische zin *niet* waar dat deze grootvader Bomans in de Lange Veerstraat te Haarlem een winkeltje ‘in raketten en vuurpijlen’ zou hebben gedreven, zoals Godfried Bomans in een van zijn kolderstukken (‘Kroniek van de familie Brederode’, in: *Op de keper beschouwd*) heeft beweerd: dit verzinsel staat als feit vermeld in *Haarlem bij gaslicht* door Bert Sliggers jr. (Kruseman, Den Haag 1977).

‘Wie Bomans als bron gebruikt moet altijd op zijn hoede zijn,’ schreef H.L. Prenen, – wij moeten op onze hoede zijn met wat verzinsel en wat feit is. Bomans zelf was van mening ‘dat een goede verteller een nieuwe waarheid schept, waarnaast de feitelijke toedracht tot de grootte van een erwt verschrompelt’.

‘De waarheid is, wat ik er van maak’, zei hij wel eens.

Ergens schrijft hij over Charles Dickens en meteen ook over zichzelf: ‘Het gaat bij Dickens niet, evenmin als bij welke goede schrijver ook, om de gebeurtenissen. Het gaat om de manier waarop die gebeurtenissen verteld worden, de toon, de stijl, kortom de persoonlijkheid van de schrijver.’

In een hemzelf afgenomen interview (‘Godfried Bomans vijftig jaar’, in: *Op de keper beschouwd*) beweerde Bomans dat zijn overgrootvader, de vader van de verhuismaniak, in 1830 zou hebben deelgenomen aan de Tiendaagse Veldtocht, en dat sommige van zijn nog eerder geleefd hebbende voorouders ‘op de wallen van Haarlem pek naar beneden stonden te gooien’. In zijn bundel *Capriolen* voert hij (in het fantasieverhaal ‘Is de maan bewoond? Is zij bereikbaar?’) als zijn ‘overgrootvader’ een Pieter Jan Bomans op, ‘geweermaker te Brielle’, die op 3 september 1837 in een

door hemzelf vervaardigde ‘reusachtige kogel van Zweeds staal met een klein dakraampje bovenin’ naar de maan werd geschoten...

Zo stamt Harry Mulisch van vaderszijde af van een Turk, die in de zestiende eeuw betrokken was bij het beleg voor Wenen. Daar de Turken afstammen van de Hunnen en dezen weer van het ruitervolk der Hiung-Nu, tegen wie de Chinezen hun Muur bouwden, zou het geslacht Mulisch, volgens diens *Voer voor psychologen*, ouder zijn dan de jaartelling sedert de geboorte van Christus.

Dit is waar en niet waar, het zou waar *kunnen* zijn, maar daar gaat het niet om. Het gaat om de door de ‘goede verteller’ geschapen ‘nieuwe waarheid’, waarnaast de tot erwtgrootte verschrompelde ‘feitelijke toedracht’ er niets meer toe doet.

Ooit op een feestje, zo vertelt Simon Carmiggelt, heeft Godfried Bomans aan alle aanwezige dames, om de beurt, zijn levensverhaal verteld: ‘Alle verhalen waren volkomen verschillend, zodat er, na ons vertrek, heel wat misverstanden rond zijn persoon zullen zijn ontstaan.’

Bomans kon ‘liegen’ ‘alsof het gedrukt stond’ en de kunst van dit ‘liegen’ had hij van zijn vader geërfd. De vader, zo vertelt de zoon, kon het tikje van een opspringend kiezelsteentje tegen het spatbord van zijn auto ‘zonder het geringste gewetensbezwaar ( ) transformeren tot een explosie die tot ver in de omtrek hoorbaar was en waarover door de omwonenden nog dagen werd nagepraat. Hij had toen de macht over zijn stuur verloren en was ondersteboven een afgrond ingereden, waar sinds mensenheugenis nog nooit een sterveling was uitgekomen, tot mijn vader aan deze ge-

woonte een eind maakte door geheel ongedeed aan de rand te verschijnen.’

Tegen Bibeb (*Vrij Nederland* 18 februari 1961) zei Godfried: ‘Ik heb (lacht) veel moeite me aan de waarheid te houden. Ik kan uren liegen, ja dat kan ik.’

2

‘Met genoeg liet ik ze allemaal sterven’

Zowel tijdens zijn leven als na zijn dood is Bomans door zijn familieleden en anderen dikwijls om zijn ‘nieuwe waarheid’ betutteld en zelfs aangevallen: ‘Het was niet *zus*, zoals Godfried schrijft, maar het was *zo*’...

Als Godfried schrijft dat hij ooit, als jongetje van negen jaar, de in roomse kringen legendarisch geworden boeteprediker, helaanzegger en brulboei pater Borromaeus de Greeve in onderbroek de badkamer van huize Bomans heeft zien betreden, meent een Bomansbroer een ingezonden brief te moeten publiceren, waarin hij deze ‘nieuwe waarheid’ ontzenuwt als ‘te dol om over te praten, laat staan in ernst aan de drukinkt toe te vertrouwen’. Dat het hier niet om een historische waarheid ging, maar om iets anders, had die vervelende broer niet in de gaten.

‘De onderbroek in het oeuvre van Godfried Bomans’ zou het onderwerp van een dissertatie kunnen worden, – want wel vaker schrijden er prominenten in hun onderbroek door zijn geschriften: in *Pieter Bas*, bij voorbeeld, stapt de

eveneens echt bestaan hebbende notaris Niekerk in zijn onderbroek door de Veerstraat. En is het niet in hun onderbroek, dan is het in hun hemd, of anders wel in hun pyjama dat Bomans ettelijke van zijn personages opvoert, zoals er ook nogal wat Bomanspersonages kunnen worden begluurd terwijl ze hun grote boodschap zitten te doen. In *Pieter Bas* beschrijft Bomans zijn eigen broers bij het verrichten van deze hygiënische daad, in *Wonderlijke nachten* zit 'de kleine Marietje Pollewop' op de po, en in het sprookje *De koning in zijn hemd* (alleen de titel is al veelzeggend) hurkt zelfs de vorst even in het korenveld neer omdat ook hij niets anders is dan een gewoon mens. Bomans' misschien meest bekende personage, Erik, is gekleed in een pyjama. Het jongetje Simon, hoofdpersonage van *Wonderlijke nachten*, idem. Soms, in een stuk van beschouwelijke aard, kan Bomans opeens een opmerking plaatsen als: 'Hoe ziet zo'n lijsttrekker eruit in zijn pyjama?' ('Het kamerlid', in: *Op het vinkentouw*).

Bomans heeft ook dit, zoals zoveel, van zijn vader. Deze politicus sprak ooit op een meeting: 'Wat zal Troelstra het koud hebben, nu hij in zijn hemd staat.'

Een van de constante kenmerken van Bomans' oeuvre is, dat alle gewichtigdoenerij, waarin sommige mensen 'zich van een nul weten op te blazen tot een getal', erin wordt bespot en tot uiterste nietigheid en belachelijkheid gereduceerd.

In zijn eerste werk van grotere omvang, het in zijn middelbare-schooljaren geschreven 'treurspel' *Bloed en liefde* (1932), heeft Bomans alle rollen gebaseerd op de personen van zijn leraren. 'Zo is Filips van Bourgondië de leraar

Duits. In het stuk gaat iedereen dood. Met genoeg liet ik ze allemaal sterven. Men huilde van het lachen; niet omdat het stuk zo goed was, maar omdat al die leraren erin herkend werden en ze allemaal de pijp uitgingen.'

In *Kopstukken* (1947) herleidde Bomans 's mensen ijdelheid, in deze bundel schertsinterviews gepersonifieerd in verzonnen karikatuuergestalten als 'De grootmeester', 'De gamelan-kenner', 'De moderne dichter', tot minder dan het gewicht van een schim.

In nog ander werk doet hij dit zelfde met niet-verzonnen, werkelijk bestaande en met name genoemde, in zijn tijd nog levende beroemdheden: in de avonturen van Pa Pinkelman ziet men onder anderen Churchill, Mossadeq, Truman, Stalin, Romme, Gortzak, 'in hun hemd staan', en in *De man met de witte das* (1971) worden de lijsttrekkers van de verschillende politieke partijen, optredend bij de verkiezingen van 1971, 'te kakken gezet'. Niet zelden op sublieme wijze:

'Dominee Abma trad dan ook inderdaad naar voren en sprak geruime tijd de aanwezigen toe. Het viel mij op, dat hij tijdens bewogen passages even de hand op het hart legde, hiertoe telkens de rechterzijde van zijn vest kiezend. Een zo ver doorgevoerde afkeer van links is niet zonder neurotische trekken.'

Bomans karikaturiseerde in veel van zijn werk 'het gezag': dat van de politiek en de kerk, dat van 'de wetenschap' en dat van 'de (katholieke) moraal', dat van ouders en dat van schoolmeesters, dat van praatjesmakers, ijdeltuigen en dommeriken. Hij deed dat 'mild', en overwegend 'humoristisch', zo, dat helaas vaak kon worden gedacht dat hij

het niet méénde en het hem slechts om 'leukigheid' was te doen, terwijl het hem integendeel heilige ernst was, maskers af te rukken, zeepbellen door te prikken, en erop te wijzen dat ook de werkelijke en vermeende belangrijken der aarde naakt zijn onder hun hemd en regelmatig het toilet moeten bezoeken.

In die zin is het, dat hij de vulkaanachtige oprichter van het *Haarlems Dagblad* tot de bezitter van een vuurwerk-winkeltje wenste te herleiden, en in die zin ook kwam het hem gezond voor om de door hem vanwege zijn retorische en toneelkunstige prestaties overigens zeer bewonderde pater Borromaeus de Greeve in onderbroek voor de ogen van zijn lezers te voeren, teneinde deze afgezant van God of God weet wat tot menselijke proporties terug te brengen.

Andersom is even opvallend dat Bomans in zijn geschriften ook bescheiden, doorgaans in het verborgene levende mensen verheft tot grotere gestalten dan die zij zijn. In het kolderieke doet hij dit bij voorbeeld in 'Het heerlijk avondje' (in: *Mijmeringen*): 'Mijn jongste broer, nu zelf bisschop op de Hawaii-eilanden'... (Die jongste broer is kloostermoonnik ergens in het zuiden des lands.) In het ernstige komt men in verschillende van zijn publicaties mannelijke en vrouwelijke doodgewone kloosterlingen tegen, die door hem worden omschreven als 'heiligen' of zelfs als 'grote heiligen'.

Bij Bomans is het vaak òf onderbroek òf stralenkrans.

Heeft hij het over een èchte heilige, dan mag hij deze gaarne het aureool van het hoofd slaan met een opmerking als: 'De heiligverklaring van Maria Goretti vond ik zeer dubieus. Ik ken geen portret van haar. Misschien moet de

man die haar wilde verkrachten wel heilig verklaard worden...' (*In de kou*).

3

'Geen woord'

Vooral het niet steeds luisterrijke beeld dat Bomans van zijn vader heeft gegeven, hebben zijn broers naderhand gemeend door aanvullingen of afzwakkingen te moeten herzien.

Een Bomansbroer (een andere dan de hiervoor geciteerde): 'Kunstenaars mogen natuurlijk overdrijven, maar dit gaat toch te ver.' Te weten: Godfrieds getuigenis omtrent zijn vader, dat hij deze nooit echt heeft zien lachen. Bomansbroer: 'Vader was ( ) van nature toch een bijzonder opgewekt en zelfs vrolijk iemand. En hardop lachen deed hij nog vlak voor zijn einde. Hij zat toen te lezen in *Pieter Bas*.'

Tot het beste dat Godfried Bomans heeft geschreven behoort het zevental pagina's waarin hij eindelijk eens zonder 'mildheid' en 'leukigheid' een karakteristiek van zijn vader heeft gegeven: – het is de epiloog van zijn boek *De man met de witte das*, welk slotstuk is getiteld 'De man met de zwarte das'. Het is een van de laatste dingen die hij schreef. Bomans vertelt er onder meer in hoe hij zijn vader het manuscript van zijn officiële debuut in de letteren, de roman *Pieter Bas*, ter lezing aanbood:

‘Het manuscript lag voltooid op mijn kamer in een la, een blauw lint was er omheen gestrikt. In een opwelling besloot ik nu dit werk mijn vader voor te leggen. Naar zijn slaapkamer voerde een aparte trap en ik zie mij nog die treden opgaan, het pakje in mijn hand, in een soort blinde vertwijfeling, want verwachten deed ik hiervan niets. Ik opende de deur en daar lag hij. Over de bovenste rand van het boek dat hij las bleven zijn ogen op mij rusten. Ik zei, dat ik iets geschreven had en of hij het lezen wilde. Hij antwoordde niet, maar beduidde mij met een knik, dat ik het aan het voeteneind kon neerleggen. Ik bleef een ogenblik staan, maar hij las alweer. Enkele dagen later trof ik het manuscript op mijn bureau weer aan, het blauwe lint er nog omheen. Ik heb er nooit meer iets van gehoord. Geen woord.’

Deze herinnering wordt door de ene Bomansbroer een ‘legende’ en ‘een raar verhaal’ genoemd, en: ‘dat blauwe lint om het manuscript (is) natuurlijk een dichterlijke vrijheid’. De andere Bomansbroer zegt erover in een interview: ‘Ik betwijfel sterk of het inderdaad zo is gebeurd’...

Zou Godfried Bomans op aarde terugkeren en opnieuw een ‘Kopstukken’ schrijven, hij zou als ijdel ‘kopstuk’ ook ‘De broer van de beroemde overleden schrijver’ kunnen pasticheren. Broers van beroemde overleden schrijvers moeten niet doen of zij óók beroemd of belangrijk zijn, en zeker niet moeten zij ook gaan schrijven, vooral niet als ze in aanzienlijke mate slechter schrijven dan hun overleden familielid. Broers van beroemde overleden schrijvers blijken pedante lieden te zijn, wier enige bedoeling eruit lijkt te bestaan het werk van de overledene te verpietluten.